

جزیره سرگردانی

۴

دانشور در این رمان جذاب به مسئله هویت و سردرگمی‌های مربوط به آن می‌پردازد و در قالب استعاره و داستان، تاریخ ایران را از نظر می‌گذراند؛ کشوری که عقاید و جهان‌بینی‌های متفاوت و حتی متضاد در آن با یکدیگر مواجه می‌شوند. هستی، دختری است که با مادر بزرگ مذهبی خود و برادرش، شاهین، زندگی می‌کند. او پدرش را در آشوب‌های سیاسی از دست داده و مادرش، زنی متجدد و امروزی است.

ساربان سرگردان

۵

این رمان که داستان کتاب «جزیره سرگردانی» را پی می‌گیرد، با جزئیات بیشتری نسبت به کتاب قبل، به شخصیت‌های اصلی هر فصل خود می‌پردازد و به کاوشی عمیق‌تر در ذهن کاراکترها دست می‌زند. داستان این کتاب از نقطه‌نظر سه شخصیت اصلی با نام‌های هستی، سلیم و مراد روایت می‌شود. دست سرنوشت، باعث رقم خوردن اتفاقاتی می‌شود که این سه نفر را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و آنها هر کدام از نقطه‌نظر خود، بخشی از ماجرا را تعریف می‌کنند.

نامه‌های سیمین به جلال

۶

رسم رایجی میان زوج‌های هنرمند، علی‌الخصوص نویسنده وجود دارد که همچون بسیاری از انسان‌های دلباخته، برای شریک زندگی خود نامه می‌نویسند. این کتاب سه جلدی، حاوی نامه‌های دانشور و آل احمد در سفرهای کوتاه، نامه‌های دانشور به آل احمد در سفر آمریکای دانشور، و نامه‌های آل احمد به دانشور در سفر آمریکای دانشور است.

مفهوم کلی «سووشون» است.

پیام رمزی رمان دعوت به مبارزه برای رسیدن به آزادی است. انقلاب؛ مابه‌ازای بیرونی ندارد و در راوی داستان و در ذهن مخاطب رخ می‌دهد. این دعوت به مبارزه آنجا که زری می‌گوید «می‌خواستم بچه‌هایم را با محبت و در محیط آرام بزرگ کنم اما حالا با کینه بزرگ می‌کنم و به دست خسرو تفنگ می‌دهم» آمده است. این تفنگ به دست فرزند دادن، انقلاب شخصیتی زری و طبقه محافظه‌کار و ترسوی رمان «سووشون» است. خون یوسف، بهای انقلاب درونی زری است و مصداق این باور ریشه‌دار تاریخی است که هر انقلابی نیاز به خون دارد.

کاربرد برخی اصطلاحات عامیانه شیرازی و استفاده از مکان‌های متعدد بومی و شناخته‌شده موجب گیرایی و ملموس شدن اتمسفر و فضا سازی رمان برای مخاطب شده است. منطقه فارس و شهر شیراز با همه فرهنگ و لهجه خاص در رمان نمود دارد و این پردازش واقعی و همه‌جانبه موجب بسترسازی روایت در جغرافیای خاص این خطه از کشور شده است.

سیمین دانشور با استفاده از تاریخ‌های نشانه‌دار و اسطوره‌های پنهان در زیرساخت موجب تقویت و غنای «سووشون» و تبدیل آن به یک رمان رمزی سیاسی و اسطوره‌ای شده است. می‌توان اینطور گفت که یکی از علل ماندگاری اثر و امکان نقد و بازخوانی آن بعد از چند دهه همین مهم است. اسطوره‌ها و نشانه‌ها نه به شکل تصنعی و گل‌درشت، که به‌طور طبیعی و واقعی در تاروپود رمان به ظرافت و درستی تنیده شده است. نام‌ها و نشانه‌ها جزئی از یک تصویر کلی است که از کلیت متن بیرون نمی‌زند و با مهارت جای‌گذاری شده‌اند و به مثابه آب حیاتی هستند که روح رمان را به گواه دآوری زمان و تا امروز، زنده نگه داشته‌اند.

دانشور در تقویت و پردازش این تفکر بنیادی که «اگر کسی تنها و تنها به فکر آرامش فردی خانواده خود باشد و در برابر هجوم و سیطره یک عامل خارجی بی‌تفاوت باشد، عاقبت امنیت فردی و خانوادگی‌اش هم در کنار بلبشوی بیرون مورد حمله و دستبرد قرار می‌گیرد» کوشیده است. زری گریه‌کنان گفت: «هر کاری که می‌خواهند بکنند اما جنگ را به لانه من نیاورند.» از بد روزگار جنگ به «لانه» او می‌آید. نظام خانواده و آرامش او را مختل می‌کند و جان عزیزترینش را می‌گیرد.

آبستنی زری هم از نشانه‌های به‌جا و کاربردی رمان است که دانشور کمال استفاده را از آن برده است. بارداری و آبستن بودن را نشانه تغییر و دگرگونی و پیش‌زمینه زایش موقعیت‌های تازه انسانی و به‌طبع آن جامعه جدید قرار داده است. زری در پایان ماجرا تبدیل به انسانی کنشگر و مسئول شده است.

نمودهای سنتی و فرهنگی، کارکردهای مذهبی و عرفی که مطابق با هویت و سرشت این خاک هستند، در کنار اخلاق و مردم‌داری در طول روایت بازتاب مثبت داشته و هم‌زمان نویسنده خنثی بودن و انفعال را در مقابله با استعمار و هجوم خارجی به چالش می‌کشد و مورد نقد قرار می‌دهد. در کنار این همه متن به ما این مهم را یادآور می‌شود که تجدد و آگاهی اجتماعی و سیاسی باید با سنت، مذهب و فرهنگ یک قوم متوازن و همراه باشد تا به تعادل و آرامش جامعه کمک کند. دانشور سرستیز با سنت را ندارد و با آن مدارا می‌کند و مذهب را به‌عنوان یک نماد فرهنگی جامعه و جزئی از این سنت به رسمیت شناخته است. سیاست‌نویسنده، سیاست‌تعامل و تعادل است و از هرگونه تندروی پرهیز می‌کند.

آرمان‌گرایی ملی؛ چنان‌که زری، ایفای وظایف مادری و همسری را بالاتر از هر چیز، حتی عواطف و احساسات درونی‌اش می‌داند.

عبدالعلی دستغیب، وجه مبارزه سیاسی در جهان سوم را در «سووشون» برجسته می‌داند و می‌نویسد این اثر توانسته این مبارزه سیاسی خطرناک را از نگاه زن ایرانی به تصویر بکشد و به یوسف چهره‌ای واقعی و دوست‌داشتنی ببخشد. اگر چه مبارزه یوسف ریشه‌ای نیست اما مبارزه‌ای ناکام و صادقانه است و سیمین دانشور با دستمایه قرار دادن سیاوش در انتخاب نام رمان و شعری از حافظ که بر پیشانی کتاب نشاند «شاه ترکان سخن مدعیان می‌شوند / شرمی از مظلمه خون سیاوشش باد»، ریشه آن را در اساطیر ایران دنبال می‌کند.

اگر زمان را بهترین داور برای قضاوت یک اثر ادبی بدانیم، «سووشون» مهم‌ترین کتاب سیمین دانشور و به‌گواه تاریخ ادبیات، یکی از ماندگارترین رمان‌های ایرانی محسوب می‌شود. یک رمان پیشرو از یک نویسنده پیش‌تاز که بازتاب‌دهنده شرایط سیاسی اجتماعی جامعه ایران در یک برهه حساس سیاسی است. جامعه‌ای استعمارزده که به سبب نفوذ یک نیروی خارجی دچار بحران و افتراق شده است. این افتراق و اختلاف از زری و یوسف، زن و شوهر داستان که نماد طبقات جامعه هستند، شروع می‌شود و کم‌کم به کل شهر تسری پیدا می‌کند. شکاف سیاسی اجتماعی و طبقاتی بین مردم تبدیل به چالش اصلی روایت شده و در بستری پرماجرا و پرکنش موجب تحول شخصیتی زری به عنوان نماد یک طبقه اجتماعی و تغییر در خانه که نماد ایران است، می‌شود.

مهم‌ترین شاخصه «سووشون» پیوند میان عناصر اجتماعی سیاسی و اسطوره‌ای است که نویسنده به بهترین شکل ممکن آن را طراحی و اجرا کرده است. مولف با اشراف و آگاهی به تحولات اجتماعی بعد از شهریور بیست در قالب یک قصه رئال به این دوران تاریخی پرداخته است. نگاه او به شرایط، یک نگاه آسیب‌شناسانه و درگیر است. سیمین دانشور عامدانه راوی رمان را از حاشیه امن خانه‌اش به متن می‌کشد و او را درگیر ظلم و رنج دوران می‌کند. شرایط سیاسی اجتماعی چون حصار انسان معاصر و روزگارش را محاصره کرده و در جنبه خویش گرفته است. هنر پردازش شخصیت‌ها و پرورش درون‌مایه غنی داستانی و اندیشه‌ورزی نویسنده در این اثر به‌خوبی آشکار است.

دانشور ساختمان رمانش را ساده، دقیق و محکم پی‌ریزی می‌کند. مصالح کافی و مناسبی را در اختیار می‌گیرد و به همین دلیل با بیانی ساده و نثری شاعرانه قصه‌اش را بدون لکنت روایت می‌کند. او تمام شخصیت‌های فرعی و خرده‌روایت‌ها را در خدمت خط اصلی قصه خود می‌گیرد و همه را با قدرت کلمات به هم پیوند می‌زند. رمان ورودی و خروجی درخشانی دارد و از هر گونه زیاده‌گویی و اطبات حذر کرده است.

مولف آگاهانه از تیپ‌سازی پرهیز می‌کند و با مهارت دست به خلق شخصیت‌های بر ساخته ذهن و زبان خود می‌زند. شخصیت‌هایی که دانشور با زیروبم زندگی و لهجه و اعتقاداتشان آشناست و به‌خوبی آنان را چون اعضای خانواده خود می‌شناسد. او با تمهیداتی چون پردازش اسطوره‌ای و حماسی در زیرلایه روایت و بسترسازی مناسب موفق می‌شود به یک پایان‌بندی موجه و از پیش طراحی شده دست پیدا کند. این پایان‌بندی مرهون چیدمان مهندسی‌شده عناصر داستان است. تلاش برای رسیدن به آزادی و سوگواری برای سیاوش‌های بی‌گناه و تجلیل و بزرگداشت شهادت و حق طلبی،

منطق تبیینی داستان «سووشون» نیز بر مبنای جست‌وجوی دلایل ستم اجتماعی، تسلط بیگانگان و نیاز مردم به دفاع از سرزمین‌شان استوار شده است. سیمین دانشور اگر چه مسائل خاص زنان را می‌کند اما این مسائل تابعی است از موضوع جدی‌تر و عالی‌تری به نام آرمان‌گرایی ملی؛ چنان‌که زری، ایفای وظایف مادری و همسری را بالاتر از هر چیز، حتی عواطف و احساسات درونی‌اش می‌داند